

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
Lənkəran Dövlət Universiteti

"Təsdiq edirəm"

Tədris məsələləri üzrə prorektor v.i.e.:

 dos. Z.I. Məmmədov
"20" may 2026-cı il

Fənn sillabusu
(İşçi tədris planı)

İxtisas: 6005004-Ekologiya

Fakültə: Təbiyyat

Kafedra: Fizika, kimya və biologiya

I. Fənn haqqında məlumat:

Fənnin adı: İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf

Fənn proqramı: "İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf" fənnindən proqram Lənkəran Dövlət Universitetinin Təbiyyat fakültəsinin Elmi Şurasının 22.05.2025-ci il tarixli 07 sayılı iclasının qərarı ilə istifadəsi məqsəduyğun hesab edilmişdir.

Kodu: İF-B13

Tədris ili: IV (2026-2027.)

Semestr: VII (Payız smestri)

Tədris yükü: Cəmi: 50 saat. Auditoriya saati - 20 saat (10 saat müh, 10 saat seminar.)

Tədris forması: Qiyabi

Tədris dili: Azərbaycan dili

AKTS üzrə kredit: 5 kredit

Müəllim haqqında məlumat: Şəmmədov Ramiz Zeynulla oğlu, biol.e.n., dos

Məsləhət günləri və saati: III-IV günlər, saat 16⁰⁰-17⁰⁰.

E-mail ünvanı: rshammadli@gmail.com

Kafedranın ünvanı: Lənkəran ş., H.Z.Tağıyev küçəsi, 118

II. Təvsiyə olunan dərslik, dərs vəsaiti və metodik vəsaitlər:

Əsas:

1. Ələkbərov U.K. Davamlı inkişaf və ekoloji sivilizasiyanın idarə edilməsinin əsasları. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, «Təhsil», 2017, 176 səh.
2. Ələkbərov U.K. Davamlı insan inkişafının əsasları. Bak. Təhsil.2007, 132 s.
3. Əsgərov Ə.A., Hüseynov E.M., Hüseynov S.Y., Davamlı insan inkişafı. - Bakı, 2009. – 494 s.
4. Ələkbərov U.K. Davamlı insan inkişafı: Ali məktəblər üçün proqram və kursun qısa məzmunu.- Bakı: Təhsil, 2006-87s.
5. Xəlilov R.T., Zeynalov E.C., Vəliyev S.Ş. Davamlı insan inkişafı.-Gəncə, 2017.-346s.

Əlavə:

6. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса. Учебное пособие, под общ. ред. проф. В.П. Колесова (МГУ). 2-е издание. Москва: Права человека, 2008.
7. Lopamudra Banerjee, Anirban Dasgupta & Rizwanul Islam. Development, Equity and Poverty. UNDP: Macmillan, 2010.
8. Gerald G. Marten. Human Ecology: Basic Concepts for Sustainable Development.2022.
9. Martin, Laura J. Wild by Design: The Rise of Ecological Restoration. Cambridge, MA: Harvard University Press.2022, ISBN 978-0-674-97942-0.

III. Prerekvizitlər: Fənnin tədrisi üçün öncədən prekvizit fənnlər nəzərdə tutulmamışdır.
Korekvizitlər: Bu fənnin tədrisi ilə eyni vaxta başqa fənnlərin də tədris olunması əhəmiyyətlidir.

IV. Fənnin təsviri və məqsədi: Sivilizasiya inkişafının müasir mərhələsi bir daha təsdiq edir ki, yalnız səmərəli dövlət idarəçiliyi ölkənin təhlükəsizliyi və rifahını təmin etməyə qadirdir. Azərbaycan Respublikasının uğurlu təcrübəsi bunun bariz, təzahürüdür. Yüksək rifah səviyyəsinin dəstəklənməsi, ölkənin sivası, iqtisadi, sosial və ekoloji təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün inkişaf proseslərinin idarə edilməsi sahəsində bilik və bacarıqların daim yenilənməsi vacibdir. Bu fənnin tədrisində XXI əsr və üçüncü minilliyin prioritetləri kimi insan ekologiyası, dayanıqlı inkişaf və ekoloji sivilizasiya proseslərinin idarə edilməsi ilə bağlı materiallar təqdim olunub. Fənnin tədrisində məqsəd insan ekologiyası ilə bağlı, həmçinin qərar qəbul edənlərin dayanıqlı inkişaf cəmiyyətinin planlaşdırılması və idarə edilməsi sahəsində müasir bilik və bacarıqlarının formalaşdırılmasını tələbələrə öyrətməkdir.

V. Davamiyyətə verilən tələblər: Fənn üzrə semestr ərzində buraxılmış auditoriya saatlarının ümumi sayı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq davamiyyət meyarları nəzə alınmaqla müəyyən olunmuş həddən yuxarı olduğu halda tələbə həmin fəndən imtahana buraxılmır, onun həmin fənn üzrə akademik borcu qalır.

VII. Qiymətləndirmə: Tələbələrin biliyi 100 ballı sistemlə qiymətləndirilir. Bundan 50 bal tələbə semestr ərzində, 50 bal isə imtahanda toplayır. Semestr ərzində toplanan 50 bala aşağıdakılar aiddir: 20 bal seminar və laboratoriya dərslərində fəaliyyətinə görə, 30 bal kollokviumların nəticələrinə görə. Əgər fənn üzrə həm seminar və həm də laboratoriya varsa onda 10 bal seminara, 10 bal isə laboratoriyaya görə verilir. İmtahan biletinə bir qayda olaraq fənni əhatə edən 5 sual daxil edilir. Qiymətləndirmə zamanı Elmi Şuranın 16 may 2024-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq qiymətləndirmə meyarları nəzərə alınır. Qiymət meyarları aşağıdakılardır:

-10 bal- tələbə keçilmiş material dərinədən başa düşür, cavabı dəqiq və hərtərəflidir.

-9 bal-tələbə keçilmiş material tam başa düşür, cavabı dəqiqdir və mövzunun mətnini tam açə bilir.

-8 bal-tələbə cavabında ümumi xarakterli bəzi qüsurlara yol verir;

-7 bal- tələbə keçilmiş material başa düşür, lakin nəzəri cəhətdən bəzi məsələləri əsaslandırə bilmir

-6 bal- tələbənin cavabı əsasən düzgündür.

-5 bal-tələbənin cavabında çatışmazlıqlar var, mövzunu tam əhatə edə bilmir.

-4 bal- tələbənin cavabı qismən doğrudur, lakin mövzunu izah edərkən bəzi səhvlərə yol verir;

- 3 bal- tələbənin mövzudan xəbəri var, lakin fikrini əsaslandırə bilmir;

- 1-2 bal- tələbənin mövzudan qismən xəbəri var.

- 0 bal- suala cavab yoxdur.

Tələbənin imtahanda topladığı balın miqdarı 17-dən az olmamalıdır. Əks təqdirdə tələbənin imtahan göstəriciləri semester ərzində tədris fəaliyyəti nəticəsində topladığı bala əlavə olunmur.

Semestr nəticəsinə görə yekun qiymətləndirmə (imtahan və imtahanaqədərki ballar əsasında)

№	Bal	Qiymət	
		Sözlə	Hərflə
1.	91-100	əla	A
2.	81-90	çox yaxşı	B
3.	71-80	yaxşı	C
4.	61-70	kafi	D
5.	51-60	qənaətbəxş	E
6.	50 və ondan aşağı	qeyri-kafi	F

VI. Davranış qaydalarının pozulması: Tələbə Universitetin daxili nizam –intizam qaydalarını pozduqda onun haqqında əsasnamədə nəzərdə tutulan qaydada tədbir görülməkdir.

VII. Təqvim planı: Mühazirə 10 saat, seminar 10 saat. Cəmi: 20 saat

№	Keçirilən mühazirə, seminar, məşğələ, laboratoriya və sərbəst mövzuların məmunu	Saatların miqdarı		Tarix	
		Müh.	Sem	Müh	Sem
1	İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fənin predmeti, vəzifələri, dayanıqlı inkişaf anlayışı, dayanıqlı inkişafın tərkib hissələri 1. İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fənninin predmeti, vəzifələri, tədqiqat üsulları. 2. Dayanıqlı inkişaf anlayışı. Dayanıqlı inkişaf ideyasının yaranması və inkişaf etməsi. 3. Dayanıqlı inkişaf anlayışının istiqamətləri. İqtisadi, ekoloji və sosial inkişaf. 4. Təbiətdən səmərəli istifadə ideyasının yaranması və təbiəti mühafizə tədbirləri 5. Ətraf mühit amili. Ətraf mühitin idarə edilməsi haqqında. 6. Ekoloji qiymətləndirmə: ətraf mühitə antropogen təsirlərin təhlili və öyrənilməsi Mənbə: 1;2;3;7;8;9.	2	2		
2	Müasir sivilizasiyanın çağırışları: risklər 1. Sivilizasiya anlayışı və bu terminin yaranması, izahı. Maddi mədəniyyət. 2. Dünyada mövcud olmuş sivilizasiyalar. Azərbaycandakı sivilizasiyalar. 3. Demografik çağırışlar və hərbi münaqişələr. Terrorizm. 4. Qlobal iqlim dəyişiklikləri, yaranma səbəbləri, nəticələri. 5. Yoxsulluq və onun formaları. 6. İnsan rifahının əsas komponentləri: normal həyat, sağlamlıq, normal sosial münasibətlər və şəxsi təhlükəsizlik. Mənbə: 1;2;3;4;7;8;9.	2	2		
3	Ekologiya və insan sağlamlığı. 1. Təbii ekoloji faktorların insan sağlamlığına təsiri. 2. İnsanın tələbatları və onların törətdiyi problemlər. 3. İnsan üçün təhlükəli olan risk faktorları. 4. Üstünlük təşkil edən risk faktorları və müasir cəmiyyətdə onların rolu. 5. Genetik faktorlar və onların insan sağlamlığına təsiri. Ətraf mühitin vəziyyəti və onların insan sağlamlığına təsiri. 6. Tibbi təminat və onun insan sağlamlığına təsiri. Mənbə: 4;5;6;7;8;9.	2	2		

4	İnsan və ekosistemlər. 1. Təbii və antropogen ekosistemlər. 2. Şəhər ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri. 3. Kənd ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri. 4. Həyat şəraiti, həyat tərzı və onların insan sağlamlığına təsiri. 5. İnsan fəaliyyətinin ətraf təbii mühitin keyfiyyətinə təsiri. 6. Ekoloji problemlər və onların xarakterik xüsusiyyətləri. 7. İnkişaf və onun təzahürləri. 8. Ətraf mühitə təsirlərin qiymətləndirilməsi. Ekoloji təsirlərin idarə edilməsi. Mənbə: 2;3;5;6;7.	2	2	
5	Ekoloji sivilizasiya, Ekoloji sivilizasiya cəmiyyətin inkişafının yeni mərhələsi kimi. 1. Dünyada yeni sivilizasiya münasibətlərinin formalaşdırılması. 2. Ekoloji sivilizasiya konsepsiyasının yaranması və formalaşdırılması. 3. Ekoloji sivilizasiya zamanı Dayanıqlı inkişafın effektiv idarə edilməsi. 4. Dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyəti və medianın rolu. 5. Ekoloji şüur və onun formalaşmasına təsir edən amillər. 6. Ekoloji tərbiyə. İstehlak mədəniyyəti ekoloji sivilizasiyanın elementi kimi. Yaşıl iqtisadiyyat. Yaşıl inşaat. Yaşıl nəqliyyat. Mənbə: 1;2;3;7;8;9.	2	2	
	Cəmi:	10	10	

VIII. Fənn üzrə tələblər, tapşırıqlar:

Tələblər:

Kursu mənimsədikdən sonra tələbələr:

- insan ekologiyasının müasir vəziyyətini, onun üçün gözlənilən risk faktorlarını izləməyi;
- dayanıqlı inkişaf sivilizasiya inkişafının yeni səviyyəsinə keçidi kimi də nəzərdə tutulmasını izah etməyi;
- dayanıqlı inkişaf və sivilizasiya inkişafının yeni səviyyəsinin formalaşdırılması şəraitində iqtisadi, sosial və siyasi proseslərin optimal idarə edilməsini izah etməyi;
- təbiyyət və cəmiyyətin davamlı inkişafının imkan və perspektivlərini izah etməyi;
- insan yaşayış mühitinin formalaşması amillərini şərh etməyi

Tapşırıqlar:

- İnsan və ətraf mühit qarşılıqlı münasibətlərinin əsas ekoloji məsələləri
- davamlı inkişafa keçidin əsas problemlərini
- Təbii və antropogen amillərin insana təsiri
- ekoloji böhranın səbəblərini
- Şəhər mühitində və kənd yerlərində əhalinin həyat tərzı və keyfiyyətinin əsas səciyyəvi cəhətlərini

XII. Fənin tədrisi üçün nəzərdə tutulan tədris və metodları:

- mühazirələr, seminarlar, praktik tapşırıqlar;
- təqdimatlar və müzakirələr, debatlar;
- layihələr;
- qrup qiymələndirməsi;
- video və audio mühazirələr;
- simulyasiyalar və s.

XIII. Fənn üzrə təlimin nəticələri:

İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fənni üzrə təlimin nəticələri (FTN) aşağıdakılardır:
 FTN 1.-İnsan və ətraf mühit qarşılıqlı münasibətlərinin əsas ekoloji məsələləri, təbiyyət və cəmiyyətin davamlı inkişafının imkan və perspektivləri, davamlı inkişafa keçidin əsas problemlərini şərh edir.

FTN 2.-İnsan sağlamlığı və sosial rifahın təyin edilən təbii və sosial mühit amilləri; insan davranışının bioloji və sosial əsasları haqqında məlumat verir.

FTN 3.- Təbii və antropogen amillərin insana təsiri, ətraf mühit amillərindən asılı olaraq xəstəliklərin klassifikasiyasını şərh edir.

FTN 4 – "İnsan-cəmiyyət" sistemində qarşılıqlı təsirlərin fəlsəfi əsaslarını, insan təbiyyət qarşılıqlı əlaqələrinin tarixi tiplərini, ekoloji böhranın səbəblərini; ekoloji problemin kompleks xarakterini şərh edir.

FTN 5 – Şəhər mühitində və kənd yerlərində əhəlinin həyat tərzı və kəfiyyətinin əsas səciyyəvi cəhətlərini; insan yaşayış mühitinin formalaşması amillərini şərh edir.

FTN 6.- İnsan və təbiyyət harmoniyasına əsaslanan cəmiyyətin inkişafının ekoloji-iqtisadi və hüquqi siyasəti haqqında məlumat verir.

XIV. Tələbələrin fənn haqqında fikrinin öyrənilməsi:

XV Kollektiv sualları

1. İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fənninin predmeti, vəzifələri, tədqiqat üsulları.
2. Dayanıqlı inkişaf anlayışının istiqamətləri. İqtisadi, ekoloji və sosial inkişaf.
3. Təbiətdən səmərəli istifadə ideyasının yaranması və təbiəti mühafizə tədbirləri
4. Sivilizasiya anlayışı və bu terminin yaranması, izahı. Maddi mədəniyyət.
5. Qlobal iqlim dəyişiklikləri, yaranma səbəbləri, nəticələri.
6. Yoxsulluq və onun formaları.
7. Təbii ekoloji faktorların insan sağlamlığına təsiri.
8. İnsanın tələbatları və onların törətdiyi problemlər.
9. İnsan üçün təhlükəli olan risk faktorları.
10. Ətraf mühitin vəziyyəti və onların insan sağlamlığına təsiri.

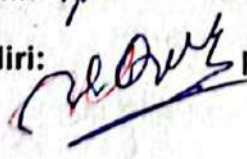
XVI. Fənn üzrə imtahan sualları:

1. İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf fənninin predmeti, vəzifələri, tədqiqat üsulları.
2. Dayanıqlı inkişaf anlayışı. Dayanıqlı inkişaf ideyasının yaranması və inkişaf etməsi.
3. Dayanıqlı inkişaf anlayışının istiqamətləri. İqtisadi, ekoloji və sosial inkişaf.
4. Təbiətdən səmərəli istifadə ideyasının yaranması və təbiəti mühafizə tədbirləri
5. Ətraf mühit amili. Ətraf mühitin idarə edilməsi haqqında.
6. Ekoloji qiymətləndirmə; ətraf mühitə antropogen təsirlərin təhlili və öyrənilməsi
7. Sivilizasiya anlayışı və bu terminin yaranması, izahı. Maddi mədəniyyət.
8. Dünyada mövcud olmuş sivilizasiyalar. Azərbaycandakı sivilizasiyalar.
9. Demografik çağırışlar və hərbi münaqişələr. Terrorizm.
10. Qlobal iqlim dəyişiklikləri, yaranma səbəbləri, nəticələri.

11. Yoxsulluq və onun formaları.
12. İnsan rifahının əsas komponentləri: normal həyat, sağlamlıq, normal sosial münasibətlər və şəxsi təhlükəsizlik.
13. Ekoloji qiymətləndirmə: ətraf mühitə antropogen təsirlərin təhlili və öyrənilməsi
14. Təbii ekoloji faktorların insan sağlamlığına təsiri.
15. İnsanın tələbatları və onların törətdiyi problemlər.
16. İnsan üçün təhlükəli olan risk faktorları.
17. Üstünlük təşkil edən risk faktorları və müasir cəmiyyətdə onların rolu.
18. Genetik faktorlar və onların insan sağlamlığına təsiri.
19. Ətraf mühitin vəziyyəti və onların insan sağlamlığına təsiri.
20. Tibbi təminat və onun insan sağlamlığına təsiri.
21. Təbii və antropogen ekosistemlər.
22. Şəhər ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri.
23. Kənd ekosistemləri və onların xarakterik xüsusiyyətləri.
24. Həyat şəraiti, həyat tərzı və onların insan sağlamlığına təsiri.
25. İnsan fəaliyyətinin ətraf təbii mühitin keyfiyyətinə təsiri.
26. Ekoloji problemlər və onların xarakterik xüsusiyyətləri.
27. İnkişaf və onun təzahürləri.
28. Ətraf mühitə təsirlərin qiymətləndirilməsi. Ekoloji təsirlərin idarə edilməsi.
29. Dünyada yeni sivilizasiya münasibətlərinin formalaşdırılması.
30. Ekoloji sivilizasiya konsepsiyasının yaranması və formalaşdırılması.
31. Ekoloji sivilizasiya zamanı Dayanıqlı inkişafın effektiv idarə edilməsi.
32. Dayanıqlı inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyəti və medianın rolu.
33. Ekoloji şüur və onun formalaşmasına təsir edən amillər.
34. Ekoloji tərbiyə. İstehlak mədəniyyəti ekoloji sivilizasiyanın elementi kimi.
35. Yaşıl iqtisadiyyat. Yaşıl inşaat. Yaşıl nəqliyyat.

İF-B13 "İnsan ekologiyası və dayanıqlı inkişaf" fənninin sillabusu "Ekologiya " ixtisası (proqramı) üzrə tədris planına və fənn proqramına əsasən tərtib edilmişdir. Silabus "Fizika, kimya və biologiya" kafedrasının "19" may 2026-cı il tarixli iclasında müzakirə edilərək təsdiq olunaraq, təsdiq olunmuşdur. (Protokol N 10)

Fənn müəllimi: biol.ü.f.d., dos.R.Z.Şəmmədov

Kafedra müdiri: ped.e.d., prof. V.Orucov